

Aftur í 80'ini ella fram um 90'ini

Skal hetta ævintýrið endurtakast?

savnsmynd

Fáur føroyingur man ivast í, at vit liva í eini søguligari tíð! Stórar broytingar eru á veg í ríkisfelagsligu støðu okkara, hóast ósemja enn valdar um hvussu tær skulu síggja út. Men fullveldistjakið merkir ikki at samfelagið er steðgað upp á øllum øðrum økjum. Longu nú stendur vinnulívspolitikkur okkara á einum vegamóti, har veljast skal ímillum framhald av studningsvinnulívinum ella at bróta upp úr nýggjum. Hesar politisku avgerðir skulu takast í hesum døgum, og tær fáa avgerandi ávirkan á føroyska búskapin framyvir.

Veljarakanningin fyrst í september mánaði gav ábendingar um, at fullveldisætlanin hjá landsstýrinum hevur breiða undirtøku millum føroyingar. Samstundis hevur andstøðan sagt seg vera til reiðar at gera broytingar í ríkisráttarligu viðurskiftunum. Men uttan mun til hvør loysn ið verður tann endaliga, so vera stór krøv sett til ta føroyska samfelagsmenningina. Samfelagsgongdin seinnu árin sýnir greitt, at vit undir øllum umstøðum fáa fulla ábyrgd av øllum avgerðum um og avleiðingunum av, hvussu føroyska samfelagið skal skipast framyvir.

Í orðaskiftinum um fullveldið verður ferð eftir ferð vent aftur til, at ein av fyrirteytinum fyri einum sjálvberandi Føroyum er, at vinnulívið skal kasta meira av sær, enn tað ger í dag. Tí er greitt, at fyrirteytir mugu skapast, fyri at føroyska vinnulívið kann gerast meira sjálftátt. Og júst hetta er sjálvur kjarnuspurningurin: Hvussu skapa vit hesar fyrirteytirnar?

Líta vit út í heimin eftir samfeløgum, ið minna um okkara, síggja vit, at grundarlagið undir einum sjálftáttadum vinnulívi er eitt mennandi samanspel millum almenna og privata sektorin. Men hetta er kortini ikki altíð galdandi. Eitt dømi, at samantvinningin kann føra til búskaparligar vanlukkur, eru tær føroysku 80'ini. Hetta vóru ógvuliga dýrir lørupengar, men júst

tí er tað umráðandi, at vit læra nakað av mistøkum okkara. Spurningurin er tí, hvussu vit nýta hesar søguligu royndirnar í menningini av tí føroyska vinnulívinum.

Læran av 80'unum

Frá umleið miðskeiðis í 70'unum og fram til endan av 80'unum var tann føroyska fiskivinnan ikki bygd eftir meginfyrirteytinum fyri øllum vinnulívi: At vinnulívið skal kasta nakað av sær. Í staðin bygd føroyska fiskivinnan á eina órgynnu av studningsskipanum, sum næstan gjørdi tað ómøguligt at fara á heysin. Rakstrarstudningurin - serliga gjøgnum ráfiskagrannin - tryggjaði fyrirkomulag eina stóðuga inntøku, hóast hetta samfelagsliga sæð kundi geva eitt beinleiðis hall. Stuðulslovgávurnar gjørdur, at ikki var neyðugt at leggja stórvægis av kapitali til síðis til nýløgur, og tí var heldur ikki neyðugt at hava stórvægis av eiginpeningi. Í dag vita vit, at ein stórur partur av skipunum ið bygd vóru (bæði fiski- og farmaskip), høvdu ongan eiginpening av týðningi. Vit hava eisini orðini hjá dómsvaldinum, at avvarðandi politiski myndugleikin vandi alt um hesi viðurskifti.

Gjøgnum studningsskipanirnar í 80'unum hevði føroyska fiskivinnan sostatt allar bestu umstøður kapitali viðvíkjandi. Kortini kom tað ofta fyri, at ikki gekst so væl í hond, men tað var tað almenna til reiðar

við kreppulánum av ymiskum slagi. Áhugabólkarnir í fiskivinnuni høvdu jú eina sterka politiska umboðan, ið altíð var til reiðar at hjálpa. Hendi tað kortini, at okkurt skipið fór á heysin, syrgdi avvarðandi peningastovnur fyri, at húsagangurin innloysti landskassaveðhaldini, og síðan kundu eigararnir keypa skipini aftur og halda fram, sum onki var hent.

Henda samfelagsskipanin fór í hundarnar, tá landskassin ikki longur hevði ráð at fjigga undirskotið hjá fiskiflotanum. Samstundis hvarv tað mesta av botnfiskinum undir Føroyum av orsökum, ið enn ikki eru nágreiniliga lýstar. Trupulleikin breiddi seg til figgiarstovnar hjá fiskivinnuni, og tað endaði við søgum frá 6. oktober 1992, sum vit øll kenna.

Byrjandi hugbúrsbroyting

Búskaparliga gongdin í Føroyum síðan 1992 er eitt áhugavert fyrirbrigdi. Fyrst ein kreppa, sum næstan ikki hevði sín líka í øllum heiminum, men sum frá umleið 1995 knappliga skifti til eina stóra búskaparliga framgongd. Enn mangla vit eina samlaða viðgerð av fyrirbrigdinum, men ein avgerandi orsök skal uttan iva finnast í broytingum innan heimsbúskapin.

Nú eru vit sloppin burtúr úr ringasta, men kreppan í 90'unum hevur kortini fært til avgerandi samfelagsligar broytingar. Fyrst og fremst hava føroyingar ver-

ið ígjøgnum eina sjálvrannsókn, sum m.a. hevur viðfært, at í dag er trupult at finna nakran, ið beinleiðis viðmælir rakstrarstudningi til vinnulívið. Sjálvrannsóknin hevur eisini fært til eina hugbúrsbroyting mótevnis stórri og miðvísari rakstrar- og figgiarstýring bæði á tí privata- og tí almenna økinum. Ongin ivi er um, at langt er eftir á mál, men tær fyrstu úrlitini síggjast longu nú. Nøkur dømi eru Strandferðslan, Føroya Banki og summa staðni í fiskiðnaðinum á landi. Hóast ólík, sýna nevndu dømi greitt, at tað ber til at jarða tann føroyska hugbúrsin frá 80'unum fyri í staðin at leggja grundarlagið fyri einum sjálvberandi og sjálftáttadum vinnulívi, ið kann virka saman við einum væl stýrdum almennum sektori.

Hóast glottar sum nevnt hómost onkustaðni, trívast hugsjónirnar úr 80'unum kortini ógvuliga væl í ávísnum portum av tí føroyska vinnulívinum. Árligi studningurin til fiskivinnuna er framvegis umleið 200 milliónir kr., og onnur tøl frá búskaparráðnum sýna greitt, at okkurt framvegis er spinnandi galið í fiskivinnuni. Tey seinastu árinu hevur fiskiskaparin eftir toski undir Føroyum sett met, umframt at prisirnir á altjóða marknaðinum hava verið stak høgir. Men hóast hetta hevur fiskivinnan ikki megnað at vunnid pening til stórt meira enn sjálvan raksturinn!

Ronnie Thomassen og Gestur Hovgaard skriva

Føroyar og framtíðin (1)

Líkt er til at Føroyar nærkast einum vegamóti í ríkisráttarligu viðurskiftunum við Danmark. Alsamt harðari tjakið fyri og ímóti fullveldisætlaninum, hevur hug at fara aftur á gamlar gøtur, har tosað verður um fullveldi sum eina ræðumynd ella eitt paradís. Men skal nakað gott spyrjast burtúr, mugu vit víðgera, hvørjar samfelagsligar broytingar eru neyðugar, um Føroyar skulu gerast sjálvbjargnar, politiskt og búskaparliga.

Í eini roynd at geva eitt sakligt íkast til orðaskiftið fara vit tí fyra greinum í hesum og komandi leygarðags-sosialum at víðgera nakrar samfelagsligar høvuðsspurningar, sum eru umráðandi at víðgera í tí samlaða tjakinum um fullveldisspurningin.

Henda fyrsta greinin og tann komandi leygarðag snúgva seg um endurskipanina av føroyska vinnulívinum, har vit leggja serligan dent á spurningin um, hvussu vit kunnu skapa grundarlag fyri einum sjálvberandi og sjálftáttadum vinnulívi. Triða greinin snýr seg um endurskipanina av almenna bygnaðinum, har vit taka útgangsstøði í nýligu frágreiðingini frá kommununevndini. Í fjórðu greinini taka vit samanum greinarøðina við serligum denti lögðum á sambandið ímillum tað almenna og tann privata sektarin.

Á einum vegamóti - einaferð enn!

Seinnu árinu hevur verið tosað óført um teir nýggju vinnumøguleikarnar í oljuvinnuni. Men gongd kemur neyvan á eina føroyska oljuvinnu, fyrr enn nøkur ár eru liðin. Tí er greitt, at fiskivinnuúkið verður avgerandi fyri, hvussu vit kunnu menna føroyska búskapin í komandi árum, og við tí framhaldandi stóra studninginum er útgangsstøðið hjá fiskivinnuni sera vánaligt.

Tað politiska málið er tí púra greitt: Neyðugar fortreytir mugu skapast, fyri at fiskivinnan kann gerast sjálvberandi, so hon gevur eitt íkast til alt samfelagið. Hesin kjarnuspurningur sæst eisini aftur í álitinum frá "Endurskoðanarnevndini fyri skipabygging" frá 1997, sum eftir øllum at døma hevur stóra ávirkan á teir avvarðandi politisku myndugleikarnar í arbeiðinum við nýggja lögustudulinum til endurnýggjan av fiskiskipaflostanum.

Altíð gevur greiðar ábendingar um, hvønn fiskivinnupolitikk partar av vinnuni mæla til. Fyrirteytirnar skulu einans skiljast sum umstøðurnar hjá framleiðslufaktorunum, t.v.s. rávøra (fiskur), arbeiðsmegi og kapitalur. Í uppskotinum til broyting av fyrirteytinum síggja vit heldur onga nýhugsan:

1. Útreiðslustøðið (ella kostnaðarstøðið) kann

lækkast, tí avgjöld og lørir eru ov høgar.

2. Liberaliseringar kunnu fremjast, t.d. við stórri umsetligheit í kvotuskipanini.

3. Stuðulsskipanir kunnu setast í verk, t.d. lögustudul v.m.

Hetta er greið tala, og júst tí er neyðugt at fáa alternativar mogleikar á borðið, áðrenn avgerðin verður tikin. Tí eftir okkara áskoðan sendir hesin hugbúrsin - sum ger vinnulívsmenning til einans at vera ein spurning um framleiðslufaktorar - okkum beina leið aftur í tær 80'ini, sum næstan allir føroyingar annars hava svarið uppá, ongan tíð skulu endurtaka seg.

Fyri at koma burtúr hesi trøngu heimsmýndini hjá teim traditionelt hugsandi vinnulívsmenningum, noyðast vit at seta spurnartekin við sjálvan framleiðsluáttin í føroyska fiskiðnaðinum. Umheimurin er nevniliga so nógv broyttur, at grundhugsjónirnar aftanfyrir mesta vinnulívinum í okkara parti av heiminum eru av heilt øðrum slag, enn tær vóru fyri uml. 25 árum síðan, tá ferð av álvara kom á útyggingina av føroyska fiskiðnaðinum. Tí er neyðugt at hyggja nærri at sjálvari grundhugsjónini fyri hesi útygging, ið bæði ferð til ein stóran heimafloata og tær mongu flakavirkini.